P. TERENTI PHORMIO.

EDIDIT

CAROLUS GUIL. ELBERLING, Dr. Phil.

HAVNIAE.

SUMPTIBUS LIBRARIAE GYLDENDALIANAE (F. Hegel).

TYPIS SCHULTZIANIS.

MDCCCLX.

P. TERENTI PHORMIO.

ACTA LUDIS ROMANIS L. POSTUMIO ALBINO L. CORNELIO MERULA AEDILIB. CURULIB. EGERE L. AMBIVIUS TURPIO, L. ATILIUS PRAENESTINUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI TIBIIS INPARIB. TOTA GRAECA APOLLODORU EPIDICAZOMENOS. FACTA EST IIII. C. FANNIO M. VALERIO COSS.

C. SULPITI APOLLINARIS PERIOCHA IN PHORMIONEM.

Chremetis frater aberat peregre Demipho,
Relicto Athenis Antiphone filio.
Chremes clam habebat Lemni uxorem et filiam.
Athenis aliam coniugem et amantem unice
Gnatum fidicinam. Mater e Lemno advenit
Athenas; moritur. Virgo sola (aberat Chremes)
Funus procurat. Ibi eam visam cum Antipho
Amaret, opera parasiti uxorem accipit.
Pater et Chremes reversi fremere. Dein minas
Triginta dant parasito. ut illam coniugem
Haberet ipse. Argento hoc emitur fidicina.
Uxorem retinet Antipho a patruo agnitam.

PERSONAE.

PHORMIO parasitus.
DEMIPHO senex.
ANTIPHO adulescens.
GETA servos.
DORIO leno.
CHREMES senex.
PHAEDRIA adulescens.
DAVOS servos.
SOPHRONA nutrix.
NAUSISTRATA matrona.
HEGIO, **CRATINUS**, **CRITO** advocati.

PROLOGUS.

Postquam poeta vetus poetam non potest
Retrahere ab studio et transdere hominem in otium,
Maledictis deterrere, ne scribat, parat;
Qui ita dictitat. quas antehac fecit fabulas,
Tenui esse oratione et scriptura levi;
Quia nusquam insanum scripsit adulescentulum
Cervam videre fugere, et sectari canes,
Et eam plorare, orare, ut subveniat sibi.
Quod si intellegeret, olim cum stetit nova,
Actoris opera magis stetisse quam sua,
Minus multo audacter, quam nunc laedit, laederet.
Nunc si quis est, qui hoc dicat aut sic cogitet:
Vetus si poeta non lacessisset prior,
Nullum invenire prologum potuisset novos.
Quem diceret, nisi haberet, cui malediceret:
Is sibi responsum hoc habeat, in medio omnibus
Palmam esse positam, qui artem tractant musicam.
Ille ad famem hunc ab studio studuit reicere;
Hic respondere voluit, non lacessere.
Benedictis si certasset, audisset bene;
Quod ab illo adlatumst, sibi esse id rellatum putet.
De illo iam finem faciam dicundi mihi,
Peccandi cum ipse de se finem non facit?
Nunc quid velim, animum adtendite. Adporto novam,
Epidicazomenon quam vocant comoediam
Graeci, Latini Phormionem nominant,
Quia primas partis qui aget, is erit Phormio
Parasitus, per quem res geretur maxume,
Voluntas vostra si ad poetam accesserit.
Date operam, adeste aequo animo per silentium,
Ne simili utamur fortuna, atque usi sumus,
Cum per tumultum noster grex motus locost;

Quem actoris virtus nobis restituit locum
Bonitasque vostra adiutans atque aequanimitas.

ACTUS I. SCAENA I.

DAVOS.

Amicus summus meus et popularis Geta
Heri ad me venit; erat ei de ratiuncula
Iampridem aput me relicuum pauxillulum
Nummorum; id ut conficerem. Confeci, adfero.
Nam erilem filium eius duxisse audio
Uxorem; ei credo munus hoc conraditur.
Quam inique conparatumst, ii, qui minus habent,
Ut semper aliquid addant divitioribus?
Quod ille unciatim vix de demenso suo,
Suum defrudans genium, conpersit miser,
Id illa universum abripiet, haut existumans
Quanto labore partum. Porro autem Geta
Ferietur alio munere, ubi era pepererit;
Porro alio autem, ubi erit puero natalis dies,
Ubi initiabunt; omne hoc mater auferet;
Puer caussa erit mittundi. Set videon' Getam?

ACTUS I. SCAENA II.

GETA. DAVOS.

GE. Si quis me quaeret rufus — DA. Praestost, desine.
GE. Oh,
At ego obviam conabar tibi. Dave. DA. Accipe, em
Lectumst; conveniet numerus, quantum debui.
GE. Amo te et non neglexisse habeo gratiam.
DA. Praesertim ut nunc sunt mores, adeo res redit:
Si quis quid reddit, magna habendast gratia.
Set quid tu es tristis? GE. Egone? nescis, quo in metu et
Quanto in periclo simus. DA. Quid istuc est? GE. Scies,
Modo ut tacere possis. DA. Abi sis, insciens:
Cuius tu fidem in pecunia perspexeris,
Verere verba ei credere? ubi quid mihi lucrist
Te fallere? GE. Ergo ausculta. DA. Hanc operam tibi dico.
GE. Senis nostri, Dave, fratrem maiorem Chremem
Nostine? DA. Quidni? GE. Quid? eius gnatum Phaedriam?

DA. Tam quam te. GE. Evenit senibus ambobus simul,
Iter illi in Lemnum ut esset, nostro in Ciliciam
Ad hospitem antiquom. Is senem per epistolas
Pellexit, modo non montis auri pollicens.
DA. Cui tanta erat res et supererat? GE. Desinas;
Sic est ingenium. DA. Oh, regem me esse oportuit.
GE. Abeuntes ambo hinc tum senes me filiis
Relinquont quasi magistrum. DA. O Geta, provinciam
Cepisti duram. GE. Mi usus venit, hoc scio.
Memini relinqui me deo irato meo.
Coepi advorsari primo; quid verbis opust?
Seni fidelis dum sum, scapulas perdidi.
Venere in mentem mi istaec: namque inscitiast
Advorsum stimulum calces. Coepi iis omnia
Facere, obsequi quae vellent. DA. Scisti uti foro.
GE. Noster mali nil quicquam primo; hic Phaedria
Continuo quandam nactus est puellulam
Citharistriam; hanc amare coepit perdite.
Ea serviebat lenoni inpurissimo;
Neque, quod daretur, quicquam; id curarant patres.
Restabat aliud nil nisi oculos pascere,
Sectari, in ludum ducere et redducere.
Nos otiosi operam dabamus Phaedriae,
In quo haec discebat ludo, exadvorsum ei loco
Tonstrina erat quaedam; hic solebamus fere
Plerumque eam opperiri, dum inde iret domum.
Interea dum sedemus illi, intervenit
Adulescens quidam lacrumans. Nos mirarier;
Rogamus, quid sit. Numquam aeque, inquit, ac modo
Paupertas mihi onus visumst et miserum et grave.
Modo quandam vidi virginem hic viciniae
Miseram suam matrem lamentari mortuam;
Ea sita erat exadvorsum, neque illi benevolens
Neque notus neque cognatus extra unam aniculam
Quisquam aderat, qui adiutaret funus. Miseritumst.
Virgo ipsa facie egregia. Quid verbis opust?
Conmorat omnis nos. Ibi continuo Antipho:
Voltisne eamus visere? Alius: censeo;
Eamus; duc nos sodes. Imus, venimus,
Videmus: virgo pulchra; et quo magis diceres,
Nihil aderat adiumenti ad pulchritudinem;
Capillus passus, nudus pes, ipsa horrida,

Lacrumae, vestitus turpis; ut, ni vis boni
In ipsa inesset forma, haec formam extinguerent.
Ille, qui illam amabat fidicinam, tantummodo,
Satis, inquit, scitast; noster vero. — DA. Iam scio;
Amare coepit. GE. Scin' quam? quo evadat, vide.
Postridie ad anum recta pergit; obsecrat,
Ut sibi eius faciat copiam. Illa enim se negat,
Neque eum aequom facere ait; illam civem esse Atticam,
Bonam, bonis prognatam; si uxorem velit,
Lege id licere facere; sin aliter, negat.
Noster, quid ageret, nescire: et illam ducere
Cupiebat et metuebat absentem patrem.
DA. Non, si redisset, ei pater veniam daret?
GE. Ille indotatam virginem atque ignobilem
Daret illi? Numquam faceret. DA. Quid fit denique?
GE. Quid fiat? Est parasitus quidam Phormio,
Homo confidens; qui illum Di omnes perduint.
DA. Quid is fecit? GE. Hoc consilium, quod dicam, dedit:
Lex est, ut orbae, qui sunt genere proxumi,
Iis nubant, et illos ducere eadem haec lex iubet.
Ego te cognatum dicam et tibi scribam dicam;
Paternum amicum me adsimulabo virginis;
Ad iudices veniemus; qui fuerit pater,
Quae mater, qui cognata tibi sit, omnia haec
Confingam, quod erit mihi bonum atque commodum;
Cum tu horum nil refelles, vincam scilicet.
Pater aderit; mihi paratae lites. Quid mea?
Illa quidem nostra erit. DA. Iocularem audaciam.
GE. Persuasumst homini; factumst; ventumst; vincimur;
Duxit. DA. Quid narras? GE. Hoc, quod audis. DA. O Geta,
Quid te futurumst? GE. Nescio hercle; unum hoc scio:
Quod fors feret, feremus aequo animo. DA. Placet;
Hem, istuc virist officium. GE. In me omnis spes mihist.
DA. Laudo. GE. Ad precatorem adeam, credo, qui mihi
Sic oret: Nunc amitte quaeso hunc; ceterum
Posthac si quicquam, nil precor; tantummodo
Non addit: ubi ego hinc abiero, vel occidito.
DA. Quid paedagogus ille, qui citharistriam?
Quid rei gerit? GE. Sic, tenuiter. DA. Non multum habet,
Quod det, fortasse. GE. Immo nihil nisi spem meram.

DA. Pater eius rediit an non? GE. Nondum. DA. Quid? senem
Quoad expectatis vostrum? GE. Non certum scio;
Set epistolam ab eo adlatam esse audivi modo
Et ad portitores esse delatam; hanc petam.
DA. Numquid, Geta, aliud me vis? GE. Ut bene sit tibi.
Puer heus. Nemon' huc prodit? Cape, da hoc Dorcio.

ACTUS II. SCAENA I. [AL. ACT. I. SC. III.]

ANTIPHO. PHAEDRIA.

AN. Adeon' rem redisse, ut, qui mi consultum optume velit esse,
Phaedria, patrem ut extimescam, ubi eius adventi venit in mentem?
Quod ni fuissem incogitans, ita eum expectarem, ut par fuit.
PH. Quid istuc? AN. Rogitas? qui tam audacis facinoris mihi conscius sis?
Quod utinam ne Phormioni id suadere in mentem incidisset,
Neu me cupidum eo inpulisset, quod mi principiumst mali.
Non potitus essem; fuisset tum illos mi aegre aliquot dies;
At non cotidiana cura haec angeret animum — PH. Audio.
AN. Dum expecto, quam mox veniat, qui hanc mihi adimat consuetudinem.
PH. Aliis, quia defit quod amant, aegrest; tibi, quia superest, dolet.
Amore abundas, Antipho.
Nam tua quidem hercle certo vita haec expetenda optandaquest.
Ita me Di bene ament, ut mi liceat tamdiu, quod amo, frui,
Iam depecisci morte cupió. Tu conicito cetera,
Quid ego ex hac inopia nunc capiam, et quid tu ex istac copia;
Ut ne addam, quod sine sumptu ingenuam liberalem nactus es;
Quod habes, ita ut voluisti, uxorem sine mala fama palam;
Beatus, ni unum hoc desit, animus qui modeste istuc ferat.
Quod si tibi res sit cum eo lenone, quocum mist, tum sentias.
Ita plerique ingenio sumus omnes: nostri nosmet poenitet.

AN. At tu mihi contra nunc videre fortunatus, Phaedria,
Cui de integrost potestas etiam consulendi, quid velis:
Retinere amorem an mittere; ego in eum incidi infelix locum,
Ut neque mi eius sit amittendi nec retinendi copia.
Set quid hoc est? videon' ego Getam currentem huc advenire?
Is est ipsus. Ei timeo miser, quam hic mihi nunc nuntiet rem.

ACTUS II. SCAENA II. [AL. ACT. I. SC. IV.]

GETA. ANTIPHO. PHAEDRIA.

GE. Nullu's, Geta, nisi aliquod iam consilium celere repereris;
Ita nunc inparatum subito tanta te inpendent mala;
Quae neque uti devitem scio, neque quomodo me inde extraham;
Nam non potest celari nostra diutius iam audacia.
[Quae si non astu providentur, me aut erum pessum dabunt.]
AN. Quidnam ille conmotus venit?
GE. Tum temporis mihi punctum ad hanc remst; erus adest. AN. Quid istuc malist?
GE. Quod cum audierit, quod eius remedium inveniam iracundiae?
Loquarne? incendam; taceam? instigem; purgem me? laterem lavem.
Eheu me miserum; cum mihi paveo, tum Antipho me excruciat animi;
Eius me miseret; ei nunc timeo; is nunc me retinet; nam absque eo esset,
Recte ego mihi vidissem et senis essem ultus iracundiam;
Aliquid convasassem atque hinc me protinam conicerem in pedes.
AN. Quamnam hic fugam aut furtum parat?
GE. Set ubi Antiphonem reperiam? aut qua quaerere insistam via?
PH. Te nominat. AN. Nescio quod magnum hoc nuntio expecto malum. PH. Ah,
Sanun' es? GE. Domum ire pergam; ibi plurumumst.
PH. Revocemus hominem. AN. Sta ilico. GE. Hem,

Satis pro inperio, quisquis es. AN. Geta. GE. Ipsest, quem volui obviam.
AN. Cedo, quid portas, obsecro? atque id, si potes, verbo expedi.
GE. Faciam. AN. Eloquere. GE. Modo aput portum — AN. Meumne? GE. Intellexti. AN. Occidi. PH. Hem.
AN. Quid agam? PH. Quid ais? GE. Huius patrem vidisse me, patruum tuum.
AN. Nam quod ego huic nunc subito exitio remedium inveniam miser?
Quod si eo meae fortunae redeunt, Phanium, abs te ut distrahar,
Nullast mihi vita expetenda. GE. Ergo istaec cum ita sint, Antipho,
Tanto magis te advigilare aequomst. Fortis fortuna adiuvat.
AN. Nom sum aput me. GE. Atqui opus est nunc cum maxume, ut sis, Antipho;
Nam si senserit te timidum pater esse, arbitrabitur
Conmeruisse culpam. PH. Hoc verumst. AN. Non possum inmutarier.
GE. Quid faceres, si aliud quid gravius tibi nunc faciundum foret?
AN. Cum hoc non possum, illud minus possem. GE. Hoc nihil est. Phaedria; ilicet.
Quid hic conterimus operam frustra? quin abeo. PH. Et quidem ego. AN. Obsecro;
Quid si adsimulo? satin' est? GE. Garris. AN. Voltum contemplamini. Em,
Satine sic est? GE. Non. AN. Quid si sic? GE. Propemodum. AN. Quid sic? GE. Sat est;
Em, istuc serva; et verbum verbo, par pari ut respondeas,
Ne te iratus suis saevidicis dictis protelet. AN. Scio.
GE. Vi coactum te esse invitum, lege, iudicio; tenes?
Set quis hic est senex, quem video In ultima platea? AN. Ipsus est.
Non possum adesse. GE. Ah, quid agis? quo abis, Antipho?
Mane, inquam. AN. Egomet me novi et peccatum meum;
Vobis conmendo Phanium et vitam meam.
PH. Geta, quid nunc fiet? GE. Tu iam lites audies;
Ego plectar pendens, nisi quid me fefellerit.

Set quod modo hic nos Antiphonem monuimus,
Id nosmet ipsos facere oportet. Phaedria.
PH. Aufer mi oportet; quin tu, quid faciam, inpera.
GE. Meministin', olim ut fuerit vostra oratio
In re incipiunda ad defendendam noxiam,
Iustam illam caussam, facilem, vincibilem, optumam?
PH. Memini. GE. Em, nunc ipsast opus ea aut, si quid potest,
Meliore et callidiore. PH. Fiet sedulo.
GE. Nunc prior adito tu; ego in subsidiis hic ero
Succenturiatus, si quid deficias. PH. Age.

ACTUS II. SCAENA III. [AL. SC. I.]

DEMIPHO. GETA. PHAEDRIA.

DE. Itane tandem uxorem duxit Antipho iniussu meo?
Nec meum inperium, ac mitto inperium, non simultatem meam
Revereri saltem? non pudere? o facinus audax. o Geta
Monitor. GE. Vix tandem. DE. Quid mihi dicent? aut quam caussam reperient?
Demiror. GE. Atqui repperi iam; aliud cura. DE. An hoc dicet mihi:
Invitus feci; lex coegit? Audio, fateor. GE. Places.
DE. Verum scientem, tacitum caussam tradere advorsariis,
Etiamne id lex coegit? GE. Illud durum. PH. Ego expediam; sine.
DE. Incertumst, quid agam, quia praeter spem atque incredibile hoc mi obtigit;
Ita sum inritatus, animum ut nequeam ad cogitandum instituere.
Quamobrem omnis, cum secundae res sunt maxume, tum maxume
Meditari secum oportet, quo pacto advorsam aerumnam ferant;
Pericla, damna, exilia peregre rediens semper cogitet,
Aut fili peccatum aut uxoris mortem aut morbum filiae;
Communia esse haec: ne quid horum umquam accidat animo novom;
Quidquid praeter spem eveniat, omne id deputare esse in lucro.

GE. O Phaedria. incredibilest, quantum erum anteeo sapientia.
Meditata mihi sunt omnia mea incommoda, erus si redierit:
Molendumst in pistrino, vapulandum. habendae compedes,
Opus ruri faciundum; horum nil quicquam accidet animo novom.
Quidquid praeter spem eveniet, omne id deputabo esse in lucro.
Set quid cessas hominem adire et blande in principio adloqui?
DE. Phaedriam mei fratris video filium mi ire obviam.
PH. Mi patrue. salve. DE. Salve; set ubist Antipho?
PH. Salvom venire — DE. Credo; responde hoc mihi.
PH. Valet; hic est; set satin' omnia ex sententia?
DE. Vellem quidem. PH. Quid istuc est? DE. Rogitas, Phaedria?
Bonas me absente hic confecistis nuptias.
PH. Eho, an id suscenses nunc illit? GE. O artificem probum.
DE. Egon' illi non suscenseam? ipsum gestio
Dari mi in conspectum, nunc sua culpa ut sciat
Lenem patrem illum factum me esse acerrumum.
PH. Atqui nil fecit, patrue, quod suscenseas.
DE. Ecce autem simlia omnia; omnes congruunt;
Unum cognoris, omnis noris. PH. Haut itast.
DE. In noxia hic est, ille ad defendendum adest;
Cum illest, praesto hic est; tradunt operas mutuas.
GE. Probe horum facta inprudens depinxit senex.
DE. Nam ni haec ita essent, cum illo haut stares, Phaedria.
PH. Sist. patrue, culpam ut Antipho in se admiserit,
Ex qua re minus rei foret aut famae temperans,
Non caussam dico, quin, quod meritus sit, ferat.
Set si quis forte malitia fretus sua
Insidias nostrae fecit adulescentiae
Ac vicit, nostran' culpa east an iudicum,
Qui saepe propter invidiam adimunt diviti
Aut propter misericordiam addunt pauperi?
GE. Ni nossem caussam, crederem vera hunc loqui.
DE. An quisquam iudex est, qui possit noscere
Tua iusta, ubi tute verbum non respondeas,
Ita ut ille fecit? PH. Functus adulescentulist

Officium liberalis; postquam ad iudices
Ventumst, non potuit cogitata proloqui;
Ita eum tum timidum ibi obstupefecit pudor.
GE. Laudo hunc; set cesso adire quamprimum senem?
Ere, salve; salvom te advenisse gaudeo. DE. Oh,
Bone custos, salve, columen vero familiae,
Cui conmendavi filium hinc abiens meum.
GE. Iamdudum te omnis nos accussare audio
Inmerito, et me horunc omnium inmeritissumo.
Nam quid me in hac re facere voluisti tibi?
Servom hominem caussam orare leges non sinunt,
Neque testimoni dictiost. DE. Mitto omnia;
Addo istuc: inprudens timuit adulescens; sino;
Tu servos; verum si cognatast maxume,
Non fuit necesse habere: set, id quod lex iubet,
Dotem daretis, quaereret alium virum.
Qua ratione inopem potius ducebat domum?
GE. Non ratio, verum agentum deerat. DE. Sumeret
Alicunde. GE. Alicunde? nihil est dictu facilius.
DE. Postremo, si nullo alio pacto, faenore.
GE. Hui. dixti pulchre, si quidem quisquam crederet
Te vivo. DE. Non, non sic futurumst; non potest.
Egon' illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?
Nil suave meritumst. Hominem conmonstrarier
Mi istum volo, aut, ubi habitet, demonstrarier.
GE. Nempe Phormionem. DE. Istum patronum mulieris.
GE. Iam, faxo, hic aderit. DE. Antipho ubi nunc est?
GE. Foris.
DE. Abi, Phaedria, eum require atque adduce huc. PH. Eo,
Recta via quidem illuc. GE. Nempe ad Pamphilam. DE. At
Ego deos penatis hinc salutatum domum
Devortar; inde ibo ad forum atque aliquot mihi
Amicos advocabo, ad hanc rem qui adsient,
Ut ne inparatus sim, si adveniat Phormio.

ACTUS III. SCAENA I. [AL. ACT. II. SC. II.]

PHORMIO. GETA.

PH. Itane patris ais conspectum veritum hinc abisse? GE. Admodum.
PH. Phanium relictam solam? GE. Sic. PH. Et iratum senem?

GE. Oppido. PH. Ad te summa solum, Phormio, rerum redit;
Tute hoc intristi. tibi omnest exedendum; accingere.
GE. Obsecro te. PH. Si rogabit — GE. In te spes est. PH. Eccere.
Quid si reddet? GE Tu inpulisti. PH. Sic opinor. GE. Subveni.
PH. Cedo senem: iam instructa sunt mi in corde consilia omnia.
GE. Quid ages? PH. Quid vis, nisi uti maneat Phanium, atque ex crimine hoc
Antiphonem eripiam atque in me omnem iram derivem senis?
GE. O vir fortis atque amicus. Verum hoc saepe, Phormio,
Vereor, ne istaec fortitudo in nervom erumpat denique. PH. Ah,
Non itast; factumst periclum, iam pedum visast via.
Quot me censes homines iam deverberasse usque ad necem,
Hospites, tum civis? quo magis novi, tanto saepius.
Cedo dum, en umquam iniuriarum audisti mihi scriptam dicam?
GE. Qui istuc? PH. Quia non rete accipitri tenditur neque miluo,
Qui male faciunt nobis, illis. qui nil faciunt, tenditur;
Quia enim in illis fructus est, in illis opera luditur.
Aliis aliundest periclum, unde aliquid abradi potest;
Mihi sciunt nil esse. Dices: ducent damnatum domum.
Alere nolunt hominem edacem; et sapiunt mea sententia,
Pro maleficio si beneficium summum nolunt reddere.
GE. Non pote satis pro merito ab illo tibi referri gratia.
PH. Immo enim nemo satis pro merito gratiam regi refert.
Ten' asymbolum venire, unctum atque lautum e balneis,
Otiosum ab animo, cum ille et cura et sumptu absumitur,
Dum tibi sit, quod placeat? ille ringitur, tu rideas;
Prior bibas, prior decumbas; coena dubia adponitur.
GE. Quid istuc verbist? PH. Ubi tu dubites, quid sumas potissumum.
Haec, cum rationem ineas, quam sint suavia et quam cara sint,
Ea qui praebet, non tu hunc habeas plane praesentem deum?

GE. Senex adest; vide, quid agas; prima coitiost acerruma;
Si eam sustinueris, post illa iam, ut lubet, ludas licet.

ACTUS III. SCAENA II. [AL. ACT. II. SC. III.]

DEMIPHO. GETA. PHORMIO. HEGIO. CRATINUS. CRITO.

DE. En umquam cuiquam contumeliosius
Audistis factam iniuriam, quam haec est mihi?
Adeste quaeso. GE. Iratus est. PH. Quin tu hoc age;
Iam ego hunc agitabo. Pro deum inmortalium,
Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho?
Hanc Demipho negat esse cognatam? GE. Negat.
DE. Ipsum esse opinor, de quo agebam; sequimini.
PH. Neque eius patrem se scire, qui fuerit? GE. Negat.
PH. Nec Stilphonem ipsum scire, qui fuerit? GE. Negat.
PH. Quia egens relictast misera, ignoratur parens,
Neglegitur ipsa; vide. avaritia quid facit.
GE. Si erum insimulabis malitiae, male audies.
DE. O audaciam, etiamne ultro accussatum advenit?
PH. Nam iam adulescenti nihil est quod suscenseam,
Si illum minus norat; quippe homo iam grandior,
Pauper, cui opera vita erat. ruri fere
Se continebat; ibi agrum de nostro patre
Colendum habebat. Saepe interea mihi senex
Narrabat, se hunc neglegere cognatum suum;
At quem virum? quem ego viderim in vita optumum.
GE. Videas te atque illum, ut narras. PH. I in malam crucem;
Nam ni ita eum existimassem, numquam tam gravis
Ob hanc inimicitias caperem in vostram familiam,
Quam is aspernatur nunc tam inliberaliter.
GE. Pergin' ero absenti male loqui, inpurissime?
PH. Dignum autem hoc illost. GE. Ain' tamen, carcer? DE. Geta.
GE. Bonorum extortor, legum contortor. DE. Geta.
PH. Responde. GE. Quis homost? ehem. DE. Tace. GE. Absenti tibi
Te indignas seque dignas contumelias
Numquam cessavit dicere. DE. Ohe desine.
Adulescens, primum abs te hoc bona venia expeto,

Si tibi placere potis est, mi ut respondeas:
Quem amicum tuum ais fuisse istum? explana mihi,
Et qui cognatum me sibi esse diceret.
PH. Proinde expiscare, quasi non nosses. DE. Nossem?
PH. Ita.
DE. Ego me nego; tu, qui ais, redige in memoriam.
PH. Eho, tu sobrinum tuum non noras? DE. Enicas;
Dic nomen. PH. Nomen? DE. Maxume; quid nunc taces?
PH. Perii hercle, nomen perdidi. DE. Hem, quid ais?
PH. Geta,
Si meministi id, quod olim dictumst, subice. Hem,
Non dico; quasi non noris, temptatum advenis.
DE. Egon' autem tempto? GE. Stilpho. PH. Atque adeo
quid mea?
Stilphost. DE. Quem dixti? PH. Stilphonem, inquam,
noveras.
DE. Neque ego illum noram, neque mi cognatus fuit
Quisquam istoc nomine. PH. Itane? non te horum pudet?
At si talentum rem reliquisset decem, —
DE. Di tibi malefaciant. PH. Primus esses, memoriter
Progeniem vostram usque ab avo atque atavo proferens.
DE. Ita ut dicis. Ego tum, cum advenissem, qui mihi
Cognata ea esset, dicerem; itidem tu face:
Cedo. quist cognata? GE. Eu noster, recte; heus tu, cave.
PH. Dilucide expedivi, quibus me oportuit,
Iudicibus; tum id si falsum fuerat, filius
Cur non refellit? DE. Filium narras mihi?
Cuius de stultitia dici, ut dignumst, non potest.
PH. At tu, qui sapiens es, magistratus adi,
Iudicium de eadem caussa iterum ut reddant tibi;
Quandoquidem solus regnas, et soli licet
Hic de eadem caussa bis iudicium apiscier.
DE. Etsi mihi facta iniuriast, verum tamen
Potius quam lites secter aut quam te audiam,
Itidem ut cognata si sit, id quod lex iubet
Dotem dare, abduce hanc, minas quinque accipe.
PH. Ha, ha, hae, homo suavis. DE. Quid? num iniquom
postulo?
An ne hoc quidem ego adipiscar, quod ius publicumst?
PH. Itan' tandem, quaeso, item ut meretricem ubi abusus sis,
Mercedem dare lex iubet eii atque amittere?
An, ut ne quid turpe civis in se admitteret

Propter egestatem, proxumo iussast dari,
Ut cum uno aetatem degeret? quod tu vetas.
DE. Ita, proxumo quidem; at nos unde? aut quamobrem? PH. Ohe,
Actum, aiunt, ne agas. DE. Non agam? immo haut desinam,
Donec perfecero hoc. PH. Ineptis. DE. Sine modo.
PH. Postremo tecum nil rei nobis Demiphost;
Tuus est damnatus gnatus, non tu; nam tua
Praeterierat iam ad ducendum aetas. DE. Omnia haec
Illum putato, quae ego nunc dico dicere,
Aut quidem cum uxore hac ipsum prohibebo domo.
GE. Iratus est. PH. Tute idem melius feceris.
DE. Itane es paratus facere me advorsum omnia,
Infelix? PH. Metuit hic nos, tametsi sedulo
Dissimulat. GE. Bene habent tibi principia. PH. Quin, quod est
Ferundum, fers? tuis dignum factis feceris,
Ut amici inter nos simus. DE. Egon' tuam expetam
Amicitiam? aut te visum aut auditum velim?
PH. Si concordabis cum illa, habebis, quae tuam
Senectutem oblectet; respice aetatem tuam.
DE. Te oblectet; tibi habe. PH. Minue vero iram. DE. Hoc age;
Satis iam verborumst; nisi tu properas mulierem
Abducere, ego illam eiciam. Dixi, Phormio.
PH. Si tu illam adtigeris secus, quam dignumst liberam,
Dicam tibi inpingam grandem. Dixi, Demipho.
Si quid opus fuerit, heus domo me. GE. Intellego.

ACTUS III. SCAENA III. [AL. ACT. II. SC. IV.]

DEMIPHO. GETA. HEGIO. CRATINUS. CRITO.

DE. Quanta me cura et sollicitudine adficit
Gnatus, qui me et se hisce inpedivit nuptiis?
Neque mi in conspectum prodit, ut saltem sciam,
Quid de hac re dicat, quidve sit sententiae.
Abi, vise, redieritne iam an nondum domum.
GE. Eo. DE. Videtis, quo in loco res haec siet.
Quid ago? dic, Hegio. HE. Ego? Cratinum censeo,
Si tibi videtur. DE. Dic, Cratine. CRAT. Mene vis?

DE. Te. CRAT. Ego, quae in rem tuam sint, ea velim facias; mihi
Sic hoc videtur: quod te absente hic filius
Egit, restitui in integrum aequomst et bonum,
Et id inpetrabis. Dixi. DE. Dic nunc, Hegio.
HE. Ego sedulo hunc dixisse credo; verum itast:
Quot homines, tot sententiae; suus cuique mos.
Mihi non videtur, quod sit factum legibus,
Rescindi posse; et turpe inceptumst. DE. Dic, Crito.
CRIT. Ego amplius deliberandum censeo:
Res magnast. HE. Numquid nos vis? DE. Fecistis probe.
Incertior sum multo quam dudum. GE. Negant
Redisse. DE. Frater est expectandus mihi;
Is quod mihi de hac re dederit consilium, id sequar.
Percontatum ibo ad portum, quoad se recipiat.
GE. At ego Antiphonem quaeram, ut, quae acta hic sint, sciat.
Set eccum ipsum video in tempore huc se recipere.

ACTUS III. SCAENA IV. [AL. SC. I.]

ANTIPHO. GETA.

AN. Enimvero, Antipho, multimodis cum istoc animo es vituperandus.
Itane te hinc abisse et vitam tuam tutandam aliis dedisse?
Alios tuam rem credidisti magis quam tete animadversuros?
Nam ut ut erant alia, illi certe, quae nunc tibi domist, consuleres,
Ne quid propter tuam fidem decepta potiretur mali;
Cuius nunc miserae spes opesque sunt in te uno omnes sitae.
GE. Et quidem, ere, nos iamdudum hic te absentem incusamus, qui abieris —
AN. Te ipsum quaerebam. GE. Set ea caussa nihilo magis defecimus.
AN. Loquere, obsecro: quonam in loco sunt res et fortunae meae?
Numquid patri subolet? GE. Nil etiam. AN. Ecquid spei porrost? GE. Nescio. AN. Ah.
GE. Nisi Phaedria haut cessavit pro te eniti. AN. Nil fecit novi.

GE. Tum Phormio itidem in hac re ut aliis strenuum hominem praebuit.
AN. Quid is fecit? GE. Confutavit verbis admodum iratum senem.
AN. Eu, Phormio. GE. Ego, quod potui, porro. AN. Mi Geta, omnis vos amo.
GE. Sic habent principia sese, ut dico; adhuc tranquilla res est,
Mansurusque patruum pater est, dum huc adveniat. AN. Quid eum? GE. Ut aibat,
De eius consilio sese velle facere, quod ad hanc rem adtinet.
AN. Quantus metus est mihi, venire huc salvom nunc patruum, Geta?
Nam per eius unam, ut audio, aut vivam aut moriar sententiam.
GE. Phaedria tibi adest. AN. Ubinamst? GE. Eccum, ab sua palaestra exit foras.

ACTUS III. SCAENA V. [AL. SC. II.]

PHAEDRIA. DORIO. ANTIPHO. GETA.

PH. Dorio, audi, obsecro. DO. Non audio. PH. Parumper. DO. Quin omitte me.
PH. Audi, quod dicam. DO. At enim taedet iam audire eadem milies.
PH. At nunc dicam, quod lubenter audias. DO. Loquere, audio.
PH. Nequeo te exorare, ut maneas triduum hoc? quo nunc abis?
DO. Mirabar, si tu mihi quicquam adferres novi. AN. Ei
Metuo lenonem, ne quid suo suat capiti. GE. Idem ego vereor.
PH. Non mihi credis? DO. Hariolare. PH. Sin fidem do. DO. Logi.
PH. Faeneratum istuc beneficium pulchre tibi dices. DO. Fabulae.
PH. Crede mihi, gaudebis facto; verum hercle hoc est. DO. Somnia.
PH. Experire; non est longum. DO. Cantilenam eandem canis.
PH. Tu cognatus, tu parens, tu amicus, tu — DO. Garri modo.

PH. Adeon' ingenio esse duro te atque inexorabili,
Ut neque misericordia neque precibus molliri queas?
DO. Adeon' te esse incogitantem atque inprudentem, Phaedria,
Ut phaleratis dictis ducas me et meam ductes gratiis?
AN. Miseritumst. PH. Ei, veris vincor. GE. Quam uterquest similis sui.
PH. Neque Antipho alia cum occupatus esset sollicitudine,
Tum hoc esse mi obiectum malum? AN. Ah, quid istuc autemst, Phaedria?
PH. O fortunatissime Antipho. AN. Egone? PH. Cui, quod amas, domist;
Nec cum huiusmodi umquam usus venit ut conflictares malo.
AN. Min' domist? immo, id quod aiunt, auribus teneo lupum;
Nam neque, quo pacto a me amittam, neque, uti retineam, scio.
DO. Ipsum istuc mi in hoc est. AN. Heia, ne parum leno sies.
Numquid hic confecit? PH. Hiccine? quod homo inhumanissimus:
Pamphilam meam vendidit. GE. Quid? vendidit? AN. Ain'? vendidit?
PH. Vendidit. DO. Quam indignum facinus, ancillam aere emptam suo
PH. Nequeo exorare, ut me maneat et cum illo ut mutet fidem
Triduum hoc, dum id, quod est promissum, ab amicis argentum aufero.
Si non tum dedero, unam praeterea horam ne oppertus sies.
DO. Obtundis. AN. Haut longumst, quod orat, Dorio; exoret sine;
Idem hic tibi, quod bene promeritus fueris, conduplicaverit.
DO. Verba istaec sunt. AN. Phamphilamne hac urbe privari sines?
Tum praeterea horunc amorem distrahi poterin' pati?
DO. Neque ego neque tu. GE. Di tibi omnes id, quod es dignus, duint.
DO. Ego te compluris advorsum ingenium meum mensis tuli
Pollicitantem et nil ferentem, flentem; nunc contra omnia haec
Repperi, qui det neque lacrumet; da locum melioribus.

AN. Certe hercle, ego si satis conmemini, tibi quidemst olim dies.
Quoad dares huic, praestituta. PH. Factum. DO. Num ego istuc nego?
AN. Iam ea praeteriit? DO. Non; verum haec ei antecessit. AN. Non pudet
Vanitatis? DO. Minume, dum ob rem. GE. Sterculinum. PH. Dorio,
Itane tandem facere oportet? DO. Sic sum; si placeo, utere.
AN. Siccine hunc decipis? DO. Immo enimvero hic, Antipho, me decipit;
Nam hic me huiusmodi scibat esse, ego hunc esse aliter credidi.
Iste me fefellit, ego isti nihilo sum aliter ac fui.
Set ut ut haec sunt, tamen hoc faciam: cras mane argentum mihi
Miles dare se dixit; si mihi prior tu adtuleris, Phaedria,
Mea lege utar, ut potior sit, qui prior ad dandumst. Vale.

ACTUS III. SCAENA VI. [AL. SC. III.]

PHAEDRIA. ANTIPHO. GETA.

PH. Quid faciam? unde ego nunc tam subito huic argentum inveniam miser,
Cui minus nihilost? quod si hinc pote fuisset exorarier
Triduum hoc, promissum fuerat. AN. Itane hunc patiemur, Geta,
Fieri miserum, qui me dudum, ut dixti, adiurit comiter?
Quin, cum opus est, beneficium rursum ei experimur reddere?
GE. Scio equidem hoc esse aequom. AN. Age ergo, solus servare hunc potes.
GE. Quid faciam? AN. Invenias argentum. GE. Cupio; set, id unde, edoce.
AN. Pater adest hic. GE. Scio; set quid tum? AN. Ah, dictum sapienti sat est.
GE. Itane? AN. Ita. GE. Sane hercle pulchre suades; etiam tu hinc abis?
Non triumpho, ex nuptiis tuis si nil nanciscor mali,
Ni etiam nunc me huius caussa quaerere in malo iubeas crucem?

AN. Verum hic dicit. PH. Quid? ego vobis, Geta, alienus sum? GE. Haut puto;
Set parumnest, quod omnibus nunc nobis suscenset senex,
Ni instigemus etiam, ut nullus locus relinquatur preci?
PH. Alius ab oculis meis illam in ignotum abducet locum? hem.
Quin igitur, dum licet dumque adsum, loquimini mecum, Antipho;
Contemplamini me. AN. Quamobrem? aut quidnam facturu's? cedo.
PH. Quoquo hinc asportabitur terrarum, certumst persequi
Aut perire. GE. Di bene vortant, quod agas; pedetemptim tamen.
AN. Vide, si quid opis potes adferre huic. GE. Si quid? quid? AN. Quaere, obsecro.
Ne quid plus minusve faxit, quod nos post pigeat, Geta.
GE. Quaero; salvos est, ut opinor: verum enim metuo malum.
AN. Noli metuere; una tecum bona, mala tolerabimus.
GE. Quantumst opus argenti? eloquere. PH. Solae triginta minae.
GE. Triginta? hui percarast, Phaedria. PH. Istaec vero vilis est.
GE. Age, age, inventas reddam. PH. O lepidum. GE. Aufer te. PH. Iam opust. GE. Iam feres;
Set opus est mi Phormionem ad hanc rem adiutorem dari.
AN. Praestost; audacissume oneris quidvis inpone, et feret;
Solus est homo amico amicus. GE. Eamus ergo ad eum ocius.
AN. Numquid est, quod opera mea vobis opus sit? GE. Nil; verum abi domum
Et illam miseram, quam ego nunc intus scio esse exanimatam metu,
Consolare. Cessas? AN. Nihil est, aeque quod faciam lubens.
PH. Qua via istuc facies? GE. Dicam in itinere; modo te hinc amove.

ACTUS IV. SCAENA I.

DEMIPHO. CHREMES.

DE. Quid? qua profectus caussa hinc es Lemnum, Chreme,

Adduxtin' tecum filiam? CH. Non. DE. Quid ita non?
CH. Postquam videt me eius mater esse hic diutius,
Simul autem non manebat aetas virginis
Meam neglegentiam: ipsam cum omni familia
Ad me profectam esse aibant. DE. Quid illic tamdiu,
Quaeso. igitur conmorabare, ubi id audiveras?
CH. Pol me detinuit morbus. DE. Unde? aut qui? CH. Rogas?
Senectus ipsast morbus. Set venisse eas
Salvas audivi ex nauta, qui illas vexerat.
DE. Quid gnato obtigerit me absente, audistin', Chreme?
CH. Quod quidem me factum consili incertum facit;
Nam hanc conditionem si cui tulero extrario,
Quo pacto aut unde mihi sit, dicundum ordinest.
Te mihi fidelem esse aeque. atque egomet sum mihi,
Scibam; ille si me alienus adfinem volet,
Tacebit, dum intercedet familiaritas;
Sin spreverit me, plus, quam opus est scito, sciet;
Vereorque, ne uxor aliqua hoc resciscat mea.
Quod si fit, ut me excutiam atque egrediar domo,
Id restat; nam ego meorum solus sum meus.
DE. Scio ita esse, et istaec mihi res sollicitudinist;
Neque defetiscar usque adeo experirier,
Donec tibi id, quod pollicitus sum, effecero.

ACTUS IV. SCAENA II.

GETA.

Ego hominem callidiorem vidi neminem
Quam Phormionem. Venio ad hominem. ut dicerem
Argentum opus esse, et id quo pacto fieret.
Vix dum dimidium dixeram. intellexerat;
Gaudebat; me laudabat; quaerebat senem;
Dis gratias agebat, tempus sibi dari,
Ubi Phaedriae se ostenderet nihilo minus
Amicum se esse quam Antiphoni. Hominem ad forum
Iussi opperiri; eo me esse adducturum senem.
Set eccum ipsum. Quis est ulterior? atat, Phaedriae
Pater venit. Set quid pertimui autem belua?
An quia, quos fallam, pro uno duo sunt mihi dati?
Commodius esse opinor duplici spe utier.

Petam hinc, unde a primo institui; is si dat, sat est;
Si ab eo nil fiet, tum hunc adoriar hospitem.

ACTUS IV. SCAENA III.

ANTIPHO. GETA. CHREMES. DEMIPHO.

AN. Expecto, quam mox recipiat sese Geta;
Set patruum video cum patre adstantem. Ei mihi,
Quam timeo, adventus huius quo inpellat patrem.
GE. Adibo. O salve noster Chreme. CH. Salve, Geta.
GE. Venire salvom volupest. CH. Credo. GE. Quid agitur?
CH. Multa. advenienti ut fit; nova hic conpluria.
GE. Ita. De Antiphone audistin' quae facta? CH. Omnia.
GE. Tun' dixeras huic? facinus indignum, Chreme,
Sic circumiri. DE. Id cum hoc agebam commodum.
GE. Nam hercle ego quoque id quidem agitans mecum sedulo
Inveni, opinor, remedium huic rei. CH. Quid, Geta?
DE. Quod remedium? GE. Ut abii abs te, fit forte obviam
Mihi Phormio. CH. Qui Phormio? GE. Is, qui istam — CH. Scio.
GE. Visumst mi, ut eius temptarem prius sententiam.
Prendo hominem solum; Cur non, inquam, Phormio,
Vides. inter vos sic haec potius cum bona
Ut conponantur gratia quam cum mala?
Erus liberalis est et fugitans litium;
Nam ceteri quidem hercle amici omnes modo
Uno ore auctores fuere, ut praecipitem hanc daret.
AN. Quid hic coeptat aut quo evadet hodie? GE. An legibus
Daturum poenas dices, si illam eiecerit?
Iam id exploratumst; heia, sudabis satis,
Si cum illo inceptas homine; ea eloquentiast.
Verum pono esse victum eum; at tandem tamen
Non capitis eius res agitur, set pecuniae.
Postquam hominem his verbis sentio mollirier,
Soli sumus nunc. inquam, hic; eho, quid vis dari
Tibi in manum, ut erus his desistat litibus,
Haec hinc facessat, tu molestus ne sies?

AN. Satin' illi di sunt propitii? GE. Nam sat scio,
Si tu aliquam partem aequi bonique dixeris,
Ut est ille bonus vir, tria non conmutabitis
Verba hodie inter vos. DE. Quis te istaec iussit loqui?
CH. Immo non potuit melius pervenirier
Eo, quo nos volumus. AN. Occidi. CH. Perge eloqui.
GE. A primo homo insanibat. DE. Cedo, quid postulat?
GE. Quid? nimium quantum. CH. Quantum? dic. GE. Si quís daret
Talentum magnum — DE. Immo malum hercle; ut nil pudet?
GE. Quod dixi adeo eii: quaeso, quid si filiam
Suam unicam locaret? Parvi rettulit
Non suscepisse; inventast, quae dotem petat.
Ut ad pauca redeam ac mittam illius ineptias,
Haec denique eius fuit postrema oratio:
Ego, inquit, iam a principio amici filiam,
Ita ut aequom fuerat, volui uxorem ducere;
Nam mihi venibat in mentem eius incommodum,
In servitutem pauperem ad ditem dari;
Set mi opus erat, ut aperte tibi nunc fabuler,
Aliquantulum quae adferret, qui dissolverem,
Quae debeo; et etiam nunc, si volt Demipho
Dare, quantum ab hac accipio, quae sponsast mihi,
Nullam mihi malim quam istanc uxorem dari.
AN. Utrum stultitia facere ego hunc an malitia
Dicam, scientem an inprudentem, incertus sum.
DE. Quid, si animam debet? GE. Ager oppositust pignori
Ob decem minas, inquit. DE. Age, age, iam ducat; dabo.
GE. Aediculae item sunt ob decem alias. DE. Oieï.
Nimiumst. CH. Ne clama; petito illasce a me decem.
GE. Uxori emunda ancillulast; tum pluscula
Supellectile opus est; opus est sumptu ad nuptias;
His rebus sane pone, inquit, decem minas.
DE. Sescentas proinde scribito iam mihi dicas;
Nil do; inpuratus me ille ut etiam inrideat?
CH. Quaeso, ego dabo, quiesce; tu modo filius
Fac ut illam ducat, nos quam volumus. AN. Ei mihi;
Geta, occidisti me tuis fallaciis.
CH. Mea caussa eicitur; me hoc est aequom amittere.
GE. Quantum potest, me certiorem, inquit, face;

Si illam dant, hanc ut mittam, ne incertus siem;
Nam illi mihi dotem iam constituerunt dare.
CH. Iam accipiat; illis repudium renuntiet;
Hanc ducat. DE. Quae quidem illi res vortat male.
CH. Opportune adeo argentum nunc mecum adtuli,
Fructum, quem Lemni uxoris reddunt praedia.
Inde sumam; uxori, tibi opus esse, dixero.

ACTUS IV. SCAENA IV.

ANTIPHO. GETA.

AN. Geta. GE. Hem. AN. Quid egisti? GE. Emunxi argento senes.
AN. Satin' est id? GE. Nescio hercle; tantum iussus sum.
AN. Eho, verbero, aliud mihi respondes ac rogo?
GE. Quid ergo narras? AN. Quid ego narrem? opera tua
Ad restim mi quidem res redit planissume.
Ut te quidem omnes Di, Deae, superi, inferi,
Malis exemplis perdant. Em, si quid velis,
Huic mandes, qui te ad scopulum e tranquillo auferat.
Quid minus utibile fuit quam hoc ulcus tangere
Aut nominare uxorem? iniectast spes patri
Posse illam extrudi. Cedo nunc porro, Phormio,
Dotem si accipiet, uxor ducendast domum:
Quid fiet? GE. Non enim ducet. AN. Novi; ceterum
Cum argentum repetent, nostra caussa scilicet
In nervom potius ibit. GE. Nihil est, Antipho,
Quin male narrando possit depravarier.
Tu id, quod bonist, excerpis, dicis, quod malist.
Audi nunc contra iam: si argentum acceperit,
Ducendast uxor, ut ais; concedo tibi;
Spatium quidem tandem apparandis nuptiis,
Vocandi, sacrificandi dabitur paululum.
Interea amici, quod polliciti sunt, dabunt;
Inde iste reddet. AN. Quamobrem? aut quid dicet? GE. Rogas?
Quot res postilla monstra evenerunt mihi?
Introiit in aedis ater alienus canis;
Anguis per inpluvium decidit de tegulis;
Gallina cecinit; interdixit hariolus;
Aruspex vetuit ante brumam aliquid novi
Negoti incipere; quae caussast iustissuma.

Haec fient. AN. Ut modo fiant. GE. Fient; me vide.
Pater exit: abi, dic esse argentum Phaedriae.

ACTUS IV. SCAENA V.

DEMIPHO. GETA. CHREMES.

DE. Quietus esto, inquam; ego curabo, ne quid verborum duit.
Hoc temere numquam amittam ego a me, quin mihi testis adhibeam;
Cui dem, quamobrem dem, conmemorabo. GE. Ut cautus est, ubi nihil opust.
CH. Atque ita opus factost; et matura, dum lubido eadem haec manet;
Nam si altera illaec magis instabit, forsitan nos reiciat.
GE. Rem ipsam putasti. DE. Duc me ad eum ergo. GE. Non moror. CH. Ubi hoc egeris,
Transito ad uxorem meam, ut conveniat hanc, prius quam hinc abit;
Dicat eam dare nos Phormioni nuptum, ne suscenseat;
Et magis esse illum idoneum, qui ipsi sit familiarior;
Nos nostro officio nil degressos esse; quantum is voluerit,
Datum esse dotis. DE. Quid tua, malum, id refert? CH. Magni, Demipho.
Non satis est tuum te officium fecisse, id si non fama adprobat.
Volo ipsius quoque voluntate haec fieri, ne se eiectam praedicet.
DE. Idem ego istuc facere possum. CH. Mulier mulieri magis congruit.
DE. Rogabo. CH. Ubi illas nunc ego reperire possim, cogito.

ACTUS IV. SCAENA VI. [AL. ACT. V. SC. I.]

SOPHRONA. CHREMES.

SO. Quid agam? quem mi amicum inveniam misera? aut quo consilia haec referam? aut
Unde mi auxilium petam?
Nam vereor, era ne ob meum suasum indigne iniuria adficiatur;
Ita patrem adulescentis facta haec tolerare audio violenter.

CH. Nam quae haec anus est, exanimata a fratre quae egressast meo?
SO. Quod ut facerem, egestas me inpulit, cum scirem infirmas nuptias
Hasce esse, ut id consulerem, interea vita ut in tuto foret.
CH. Certe edepol, nisi me animus fallit, aut parum prospiciunt oculi,
Meae nutricem gnatae video. SO. Neque ille investigatur — CH. Quid ago?
SO. Qui eius pater est. CH. Adeo? an maneo, dum, haec quae loquitur, magis cognosco?
SO. Quod si eum nunc reperire possim, nihil est, quod verear. CH. East ipsa;
Conloquar. SO. Quis hic loquitur? CH. Sophrona. SO. Et meum nomen nominat?
CH. Respice ad me. SO. Di, obsecro vos, estne hic Stilpho? CH. Non. SO. Negas?
CH. Concede hinc a foribus paulum istorsum sodes, Sophrona.
Ne me istoc posthac nomine appellassis. SO. Quid? non, obsecro, es,
Quem semper te esse dictitasti? CH. St. SO. Quid has metuis foris?
CH. Conclusam hic habeo uxorem saevam; verum istoc me nomine
Eo perperam olim dixi, ne vos forte inprudentes foris
Effutiretis, atque id porro aliqua uxor mea resciseeret.
SO. Istoc pol nos te hic invenire miserae numquam potuimus.
CH. Eho, dic mihi, quid rei tibist cum familia hac, unde exis?
Ubi illae sunt? SO. Miseram me. CH. Hem, quid est? vivontne? SO. Vivit gnata.
Matrem ipsam ex aegritudine hac miseram mors consecutast.
CH. Male factum. SO. Ego autem, quae essem anus deserta, egens, ignota,
Ut potui, nuptum virginem locavi huic adulescenti,
Harum quist dominus aedium. CH. Antiphonine? SO. Isti inquam ipsi.
CH. Quid? duasne is uxores [habet]? SO. Au, obsecro; unam ille quidem hanc solam.
CH. Quid illam alteram, quae dicitur cognata? SO. Haec ergost. CH. Quid ais?

SO. Conposito factumst, quo modo hanc amans habere posset
Sine dote. CH. Di vostram fidem, quam saepe forte temere
Eveniunt, quae non audeas optare? offendi adveniens,
Quicum volebam atque ut volebam, conlocatam filiam.
Quod nos ambo opere maxumo dabamus operam ut fieret,
Sine nostra cura maxuma sua cura haec sola fecit.
SO. Nunc quid opus facto sit, vide; pater adulescentis venit,
Eumque animo iniquo hoc oppido ferre aiunt. CH. Nil periclist.
Set per deos atque homines, meam esse hanc cave resciscat quisquam.
SO. Nemo ex me scibit. CH. Sequere me; intus cetera audiemus.

ACTUS V. SCAENA I. [AL. SC. II.]

DEMIPHO. GETA.

DE. Nostrapte culpa facimus, ut malos expediat esse,
Dum nimium dici nos bonos studemus et benignos.
Ita fugias, ne praeter casam, quod aiunt. Nonne id sat erat
Accipere ab illo iniuriam? etiam argentumst ultro obiectum,
Ut sit, qui vivat, dum aliud aliquid flagiti conficiat.
GE. Planissume. DE. Iis nunc praemiumst, qui recta prava faciunt.
GE. Verissume. DE. Ut stultissume quidem illi rem gesserimus.
GE. Modo ut hoc consilio possiet discedi, ut istam ducat.
DE. Etiamne id dubiumst? GE. Haut scio hercle, ut homost, an mutet animum.
DE. Hem, mutet autem? GE. Nescio; verum, si forte, dico.
DE. Ita faciam, ut frater censuit, ut uxorem huc eius adducam,
Cum ista ut loquatur. Tu, Geta, abi prae; nuntia hanc venturam.
GE. Argentum inventumst Phaedriae; de iurgio siletur;
Provisumst, ne in praesentia haec hinc abeat; quid nunc porro?
Quid fiet? in eodem luto haesitas; vorsura solvis,

Geta; praesens quod fuerat malum, in diem abiit; plagae crescunt,
Nisi prospicis. Nunc hinc domum ibo ac Phanium edocebo,
Ne quid vereatur Phormionem aut eius orationem.

ACTUS V. SCAENA II. [AL. SC. III.]

DEMIPHO NAUSSISTRATA. CHREMES.

DE. Agedum, ut soles, Nausitrata, fac illa ut placetur nobis,
Ut sua voluntate id, quod est faciundum, faciat. NA. Faciam.
DE. Pariter nunc opera me adiuvas, ac re dudum opitulata es.
NA. Factum volo; ac pol minus queo viri culpa, quam me dignumst.
DE. Quid autem? NA. Quia pol mei patris bene parta indiligenter
Tutatur; nam ex iis praediis talenta argenti bina
Capiebat statim; hem vir viro quid praestat? DE. Bina quaeso?
NA. Ac rebus vilioribus multo, tamem talenta bina. DE. Hui.
NA. Quid haec videntur? DE. Scilicet. NA. Virum me natum vellem;
Ego ostenderem — DE. Certo scio. NA. Quo pacto — DE. Parce, sodes.
Ut possis cum illa, ne te adulescens mulier defetiget.
NA. Faciam, ut iubes; set meum virum abs te exire video. CH. Ehem, Demipho,
Iam illi datumst argentum? DE. Curavi ilico. CH. Nollem datum.
Ei, video uxorem; paene plus. quam sat erat. DE. Cur nolles, Chreme?
CH. Iam recte. DE. Quid tu? ecquid locutus cum ista es, quamobrem hanc ducimus?
CH. Transegi. DE. Quid ait tandem? CH. Abduci non potest. DE. Qui non potest?
CH. Quia uterque utriquest cordi. DE. Quid istuc nostra? CH. Magni; praeter haec
Cognatam conperi esse nobis. DE. Quid? deliras? CH. Sic erit;
Non temere dico; redii mecum in memoriam. DE. Satin' sanus es?

NA. Au, obsecro, vide, ne in cognatam pecces. DE. Non est. CH. Ne nega;
Patris nomen aliud dictumst; hoc tu errasti. DE. Non norat patrem?
CH. Norat. DE. Cur aliud dixit? CH. Numquamne hodie concedes mihi
Neque intelleges? DE. Si tu nil narras. CH. Pergis? NA. Miror, quid hoc siet.
DE. Equidem hercle nescio. CH. Vin' scire? at ita me servet Iuppiter,
Ut propior illi, quam ego sum ac tu, homo nemost. DE. Di vostram fidem.
Eamus ad ipsam; una omnis nos aut scire aut nescire hoc volo. CH. Ah.
DE. Quid est? CH. Itan' parvam mihi fidem esse aput te? DE. Vin' me credere?
Vin' satis quaesitum mi istuc esse? Age fiat. Quid? illa filia
Amici nostri quid futurumst? CH. Recte. DE. Hanc igitur mittimus?
CH. Quidni? DE. Illa maneat? CH. Sic. DE. Ire igitur tibi licet, Nausistrata.
NA. Sic pol commodius esse in omnis arbitror, quam ut coeperas,
Manere hanc; nam perliberalis visast, cum vidi, mihi.
DE. Quid istuc negotist? CH. Iamne operuit ostium? DE. Iam. CH. O Iuppiter,
Di nos respiciunt; gnatam inveni nuptam cum tuo filio. DE. Hem,
Quo pacto id potuit? CH. Non satis tutus est ad narrandum hic locus.
DE. At tu intro abi. CH. Heus, ne filii quidem nostri hoc resciscant, volo.

ACTUS V. SCAENA III. [AL. SC. IV.]

ANTIPHO.

Laetus sum, ut meae res sese habent, fratri obtigisse quod volt.
Quam scitumst, eiusmodi parare in animo cupiditates,
Quas, cum res advorsae sient, paulo mederi possis?
Hic simul argentum repperit, cura sese expedivit;

Ego nullo possum remedio me evolvere ex his turbis,
Quin, si hoc celetur, in metu, sin patefit, in probro sim.
Neque me domum nunc reciperem, ni mi esset spes ostenta
Huiusce habendae. Set ubinam Getam invenire possim,
Ut rogem, quod tempus conveniundi patris me capere iubeat?

ACTUS V. SCAENA IV. [AL. SC. V.]

PHORMIO. ANTIPHO.

PH. Argentum accepi, tradidi lenoni, abduxi mulierem,
Curavi, propria ea Phaedria ut poteretur; nam emissast manu.
Nunc una mihi res etiam restat, quaest conficiunda, otium
Ab senibus ad potandum ut habeam; nam aliquot hos sumam dies.
AN. Set Phormiost. Quid ais? PH. Quid? AN. Quidnam nunc facturust Phaedria?
Quo pacto satietatem amoris ait se velle absumere?
PH. Vicissim partis tuas acturust. AN. Quas? PH. Uti fugitet patrem;
Te suas rogavit rursum ut ageres, caussam ut pro se diceres;
Nam potaturus est aput me. Ego me ire senibus Sunium
Dicam ad mercatum ancillulam emptum, dudum quam dixit Geta;
Ne, cum hic non videant me, conficere credant argentum suum.
Set ostium concrepuit abs te. AN. Vide, qui egrediatur. PH. Getast.

ACTUS V. SCAENA V. [AL. SC. VI.]

GETA. ANTIPHO. PHORMIO.

GE. O fortuna, o fors fortuna, quantis commoditatibus,
Quam subito meo ero Antiphoni ope vestra hunc onerastis diem —
AN. Quidnam hic sibi volt? GE. Nosque amicos eius exonerastis metu?
Set ego nunc mihi cesso, qui non humerum hunc onero pallio
Atque hominem propero invenire, ut haec, quae contigerint, sciat?
AN. Num tu intellegis, quid hic narret? PH. Num tu? AN. Nil. PH. Tantundem ego.

GE. Ad lenonem hinc ire pergam; ibi nunc sunt. AN. Heus Geta. GE. Em tibi.
Num mirum aut novomst revocari, cursum cum institeris? AN. Geta.
GE. Pergin'? hercle numquam tu odio me vinces. AN. Non manes?
GE. Vapula. AN. Id quidem tibi iam fiet, nisi resistis, verbero.
GE. Familiariorem oportet esse hunc; minitatur malum.
Set isnest, quem quaero, an non? ipsust. Congredere actutum. AN. Quid est?
GE. O omnium, quantumst, qui vivont, hominum homo ornatissume;
Nam sine controversia ab dis solus diligere, Antipho.
AN. Ita velim; set, qui istuc credam ita esse, mihi dici velim.
GE. Satin' est, si te delibutum gaudio reddo? AN. Enicas.
PH. Quin tu hinc pollicitationes aufer et, quod fers, cedo. GE. Oh,
Tu quoque aderas, Phormio? PH. Aderam; set tu cessas? GE. Accipe, em.
Ut modo argentum tibi dedimus aput forum, recta domum
Sumus profecti; interea mittit erus me ad uxorem tuam.
AN. Quamobrem? GE. Omitto proloqui; nam nihil ad hanc remst, Antipho.
Ubi in gynaeceum ire occipio, puer ad me adcurrit Mida;
Pone adprehendit pallio, resupinat; respicio, rogo,
Quamobrem retineat me; ait esse vetitum intro ad eram accedere;
Sophrona modo fratrem huc, inquit, senis introduxit Chremem,
Eumque nunc esse intus cum illis. Hoc ubi ego audivi, ad foris
Suspenso gradu placide ire perrexi; accessi; astiti;
Animam conpressi; aurem admovi; ita animum coepi adtendere,
Hoc modo sermonem captans. AN. Eu, Geta. GE. Hic pulcherrumum
Facinus audivi; itaque paene hercle exclamavi gaudio.
AN. Quod? GE. Quodnam arbitrare? AN. Nescio. GE. Atqui mirificissumum:
Patruus tuus est pater inventus Phanio uxori tuae. AN. Hem,

Quid ais? GE. Cum eius consuevit olim matre in Lemno clanculum.
PH. Somnium; utn' haec ignoraret suum patrem? GE. Aliquid credito,
Phormio, esse caussae; set me censen' potuisse omnia
Intellegere extra ostium, intus quae inter sese ipsi egerint?
AN. Atque hercle ego quoque illam inaudivi fabulam. GE. Immo etiam dabo,
Quo magis credas: patruus interea inde huc egreditur foras;
Haut multo post cum patre idem recipit se intro denuo;
Ait uterque tibi potestatem eius habendae se dare;
Denique ego sum missus, te ut requirerem atque adducerem. AN. Em.
Quin ergo rape me; quid cessas? GE. Fecero. AN. O mi Phormio,
Vale. PH. Vale, Antipho.

ACTUS V. SCAENA VI. [AL. SC. VII.]

PHORMIO.

Bene, ita me Di ament, factum; gaudeo
Tantam fortunam de inproviso esse his datam.
Summa eludendi occasiost mi nunc senes
Et Phaedriae curam adimere argentariam,
Ne cuiquam suorum aequalium supplex siet;
Nam idem hoc argentum, ita ut datumst, ingratiis
Ei datum erit; hoc qui cogam, re ipsa repperi.
Nunc gestus mihi voltusquest capiundus novos.
Set hinc concedam in angiportum hoc proximum;
Inde hisce ostendam me, ubi erunt egressi foras.
Quo me adsimularam ire ad mercatum, non eo.

ACTUS V. SCAENA VII. [AL. SC. VIII.]

DEMIPHO. CHREMES. PHORMIO.

DE. Dis magnas merito gratias habeo atque ago,
Quando evenere haec nobis, frater, prospere.
Quantum potest, nunc conveniundus Phormiost,
Prius quam dilapidat nostras triginta minas,
Ut auferamus. PH. Demiphonem, si domist,
Visam, ut quod — DE. At nos ad te ibamus, Phormio.

PH. De eadem hac fortasse caussa. DE. Ita hercle. PH. Credidi.
Quid ad me ibatis? ridiculum; verebamini,
Ne non id facerem, quod recepissem semel?
Heus, quanta quanta haec mea paupertas est, tamen
Adhuc curavi unum hoc quidem, ut mi esset fides.
CH. Estne ita, uti dixi, liberalis? DE. Oppido.
PH. Idque adeo venio nuntiatum, Demipho,
Paratum me esse; ubi voltis, uxorem date.
Nam omnis posthabui mihi res, ita uti par fuit,
Postquam tantopere id vos velle animadverteram.
DE. At hic dehortatus est me, ne illam tibi darem;
Nam qui erit rumor populi, inquit, si id feceris?
Olim cum honeste potuit, tum non est data;
Nunc viduam extrudi turpest; ferme eadem omnia,
Quae tute dudum coram me incussaveras.
PH. Satis superbe inluditis me. DE. Qui? PH. Rogas?
Quia ne alteram quidem illam potero ducere;
Nam quo redibo ore ad eam, quam contempserim?
CH. Tum autem Antiphonem video ab sese amittere
Invitum eam, inque. DE. Tum autem video filium
Invitum sane mulierem ab se amittere.
Set transi sodes ad forum atque illud mihi
Argentum rursum iube rescribi, Phormio.
PH. Quodne ego discripsi porro illis, quibus debui?
DE. Quid igitur fiet? PH. Si vis uxorem dare,
Quam despondisti, ducam; sin est, ut velis
Manere illam aput te, dos hic maneat, Demipho.
Nam non est aequom me propter vos decipi,
Cum ego vostri honoris caussa repudium alterae
Remiserim, quae dotis tantundem dabat.
DE. I in malam rem hinc cum istac magnificentia,
Fugitive. Etiam nunc credis te ignorarier
Aut tua facta adeo? PH. Inritor. DE. Tune hanc duceres,
Si tibi daretur? PH. Fac periclum. DE. Ut filius
Cum illa habitet aput te, hoc vostrum consilium fuit.
PH. Quaeso, quid narras? DE. Quin tu mi argentum cedo.
PH. Immo vero uxorem tu cedo. DE. In ius ambula
PH. Enimvero si porro esse odiosi pergitis —
DE. Quid facies? PH. Egone? vos me indotatis modo
Patrocinari fortasse arbitramini;
Etiam dotatis soleo. CH. Quid id nostra? PH. Nihil.

Hic quandam noram, cuius vir uxorem — CH. Hem. DE. Quid est?
PH. Lemni habuit aliam — CH. Nullus sum. PH. Ex qua filiam
Suscepit; et eam clam educat. CH. Sepultus sum.
PH. Haec adeo ego illi iam denarrabo. CH. Obsecro,
Ne facias. PH. Oh, tune is eras? DE. Ut ludos facit.
CH. Missum te facimus. PH. Fabulae. CH. Quid vis tibi?
Argentum quod habes, condonamus te. PH. Audio.
Quid vos, malum, ergo me sic ludificamini,
Inepti, vostra puerili sententia?
Nolo, volo; volo, nolo rursum; cape, cedo;
Quod dictum, indictumst; quod modo ratum erat, inritumst.
CH. Quo pacto aut unde haec hic rescivit? DE. Nescio,
Nisi me dixisse nemini id certo scio.
CH. Monstri, ita me Di ament, simile. PH. Inieci scrupulum. DE. Hem,
Hiccine ut a nobis tantum hoc argenti auferat,
Tam aperte inridens? emori hercle satius est.
Animo virili praesentique ut sis, para;
Vides tuum peccatum esse elatum foras,
Neque iam id celare posse te uxorem tuam;
Nunc quod ipsa ex aliis auditura sit, Chreme,
Id nosmet indicare placabilius est.
Tum hunc inpuratum poterimus nostro modo
Ulcisci. PH. Atattat, nisi mi prospicio, haereo;
Hi gladiatorio animo ad me adfectant viam.
CH. At vereor, ut placari possit. DE. Bono animo es;
Ego redigam vos in gratiam, hoc fretus, Chreme,
Cum e medio excessit, unde haec susceptast tibi.
PH. Itane agitis mecum? satis astute adgredimini.
Non hercle ex re istius me instigasti, Demipho.
Ain' tu? ubi, quae lubitum fuerit, peregre feceris,
Neque huius sis veritus feminae primariae,
Quin novo modo eii faceres contumeliam,
Venias nunc precibus lautum peccatum tuum?
Hisce ego illam dictis ita tibi incensam dabo,
Ut ne restinguas, lacrumis si extillaveris.
DE. Malum quod isti Di Deaeque omnes duint.
Tantane adfectum quemquam esse hominem audacia?
Non hoc publicitus scelus hinc deportarier

In solas terras? CH. In id redactus sum loci,
Ut quid agam cum illo, nesciam prorsum. DE. Ego scio:
In ius eamus. PH. In ius? huc, si quid lubet.
DE. Adsequere, retine, dum ego huc servos evoco.
CH. Enim nequeo solus; adcurre. PH. Una iniuriast
Tecum. CH. Lege agito ergo. PH. Alterast tecum, Chreme.
DE. Rape hunc. PH. Sic agitis? enimvero vocest opus.
Nausistrata, exi. CH. Os opprime. DE. Inpurum vide,
Quantum valet. PH. Nausistrata, inquam. CH. Non taces?
PH. Taceam? DE. Nisi sequitur, pugnos in ventrem ingere.
PH. Vel oculum exculpe; est, ubi vos ulciscar probe.

ACTUS V. SCAENA VIII. [AL. SC. IX.]

NAUSISTRATA. CHREMES. PHORMIO. DEMIPHO.

NA. Qui nominat me? CH. Hem. NA. Quid istuc turbaest, obsecro,
Mi vir? PH. Ehem, quid nunc obstipuisti? NA. Qui hic homost?
Non mihi respondes? PH. Hiccine ut tibi respondeat?
Qui hercle, ubi sit, nescit. CH. Cave isti quicquam creduas.
PH. Abi, tange; si non totus friget, me enica.
CH. Nihil est. NA. Quid ergo? quid istic narrat? PH. Iam scies;
Ausculta. CH. Pergin' credere? NA. Quid ego, obsecro,
Huic credam, qui nil dixit? PH. Delirat miser
Timore. NA. Non pol temerest, quod tu tam times.
CH. Egon' timeo? PH. Recte sane: quando nil times,
Et hoc nihil est, quod ego dico, tu narra. DE. Scelus,
Tibi narret? PH. Eho tu, factumst abs te sedulo
Pro fratre. NA. Mi vir, non mihi dicis? CH. At — NA. Quid at?
CH. Non opus est dicto. PH. Tibi quidem; at scito huic opust.
In Lemno — CH. Hem, quid ais? DE. Non taces? PH. Clam te — CH. Ei mihi.
PH. Uxorem duxit. NA. Mi homo, Di melius duint.
PH. Sic factumst. NA. Perii misera. PH. Et inde filiam
Suscepit iam unam, dum tu dormis. CH. Quid agimus?
NA. Pro Di inmortales, facinus indignum et malum.

DE. Hoc actumst. PH. An quicquam hodiest factum indignius?
Qui mi, ubi ad uxores ventumst, tum fiunt senes.
NA. Demipho, te appello; nam me cum isto distaedet loqui.
Haec illae erant itiones crebrae et mansiones diutinae
Lemni? haeccine erat ea, quae nostros minuit fructus, vilitas?
DE. Ego, Nausistrata, esse in hac re culpam meritum non nego;
Set ea quin sit ignoscenda — PH. Verba fiunt mortuo.
DE. Nam neque neglegentia tua neque odio id fecit tuo.
Vinolentus fere abhinc annos quindecim mulierculam
Eam conpressit, unde haec natast; neque postilla umquam adtigit.
Ea mortem obiit, e medio abiit, qui fuit in re hac scrupulus.
Quamobrem te oro, ut alia facta tua sunt, aequo animo hoc feras.
NA. Quid ego aequo animo? cupio misera in hac re iam defungier;
Set quid sperem? aetate porro minus peccaturum putem?
Iam tum erat senex, senectus si verecundos facit.
An mea forma atque aetas nunc magis expetendast, Demipho?
Quid mi hic adfers, quamobrem expectem aut sperem porro non fore?
PH. Exsequias Chremeti quibus est commodum ire, em tempus est.
Sic dabo; age nunc, Phormionem, qui volet, lacessito;
Faxo eum tali mactatum, atque hic est, infortunio.
Redeat sane in gratiam; iam supplici satis est mihi:
Habet haec, eii quod, dum vivat, usque ad aurem ogganniat.
NA. At meo merito credo. Quid ego nunc conmemorem, Demipho,
Singulatim, qualis ego in hunc fuerim? DE. Novi aeque omnia
Tecum. NA. Merito hoc meo videtur factum? DE. Minume gentium;
Verum quando iam accussando fieri infectum non potest,
Ignosce; orat, confitetur, purgat; quid vis amplius?

PH. Enimvero, prius quam haec dat veniam, mihi prospiciam et Phadriae.
Heus, Nausistrata. prius quam huic respondes temere, audi. NA. Quid est?
PH. Ego minas triginta per fallacias ab illo abstuli;
Eas dedi tuo gnato; is pro sua amica lenoni dedit.
CH. Hem. quid ais? NA. Adeon' indignum hoc tibi videtur, filius
Homo adulescens si habet unam amicam, tu uxores duas?
Nil pudere? quo ore illum obiurgabis? responde mihi.
DE. Faciet, ut voles. NA. Immo, ut meam iam scias sententiam,
Neque ego ignosco neque promitto quicquam neque respondeo,
Prius quam gnatum videro; eius iudicio permitto omnia;
Quod is iubebit, faciam. DE. Mulier sapiens es, Nausistrata.
NA. Satin' tibi hoc est? CH. Immo vero pulchre discedo et probe
Et praeter spem. NA. Tu tibi nomen dic quod est. PH. Min'? Phormio,
Vostrae familiae hercle amicus et tuo summus Phaedriae.
NA. Phormio, at ego ecastor posthac tibi, quod potero, et quae voles,
Faciamque et dicam. PH. Benigne dicis. NA. Pol meritumst tuum.
PH. Vin' primum hodie facere, quod ego gaudeam, Nausistrata,
Et quod tuo viro oculi doleant? NA. Cupio. PH. Me ad coenam voca.
NA. Pol vero voco. DE. Eamus intro hinc. CH. Fiat; set ubist Phaedria,
Iudex noster? PH. Iam hic faxo aderit. Vos valete et plaudite.



Notae in Phormionem.

In hac fabula Terentius Graecam comoediam *Apollodori* imitatus est, sed eam mutato nomine *Phormionem* inscripsit a Phormione parasito, cuius partes primae sunt (vid. Prolog. v. 24. sqq. et ibi not.). Apollodorus quis fuerit, non constat, quum plures eiusdem nominis comici poetae fuerint, alius Atheniensis, alius Carystius ex Euboea, alius Gelous, Menandri (vid. ad Andr. Prolog. 9) aequalis. — Ex didascalia discimus, hanc Terentii fabulam actam esse M. Valerio Messalla, C. Fannio Strabone Coss., a. u. 593=161 a. Chr., L. Postumio Albino (fortasse eo, qui a. u. 600=154 a. Chr. consul mortuus est), L. Cornelio Merula (de quo nihil inveni) aedilibus curulibus, *ludis Romanis*, quos per novem dies a pridie Nonas Septembres ad pridie Idus Sept. celebratos fuisse Kalendaria antiqua docent. Hi ludi, qui iidem magni s. maximi appellati sunt, a Tarquinio Prisco primum facti esse dicuntur, deinde annui mansisse; primum equi pugilesque in Circo Maximo spectabantur, postea scenici ludi instituti sunt a. u. 390=364 a. Chr.; anno autem urbis 514=240 a. Chr. L. Livius Andronicus primus fabulam docuit. Aediles curules hos ludos Iovi, Iunoni Minervaeque faciebant, dierum autem numerus alius alio tempore fuisse videtur.

Prolog. v. 1. *poeta vetus*] Vid. ad Andr. Prolog. 7. Paulo post vs. 6 sqq. indicari videtur, Luscium Lavinium fabulam scripsisse, in qua cervam, quam canes persequerentur, adolescentis alicuius opem implorare fecerit, atque ita prodigia, quae ad tragoedias pertinere putabantur, in comoediam recepisse. Quodnam illius fabulae argumentum fuerit, ignoramus.

Prolog. v. 18 *ad famem*] Aediles enim, qui sua impensa ludos celebrandos curabant, fabulas a poetis emebant. Sic Terentio pro Eunucho sua octo milia sestertium (fere 580 thaleri argentei) numerata esse dicuntur.

Prolog. v. 25. *Epidicazomenon*] Ἐπίκληρος (orba) Athenis dicebatur sive virgo sive nupta, quae, quum fratrem iusto matrimonio natum (γνήσιον ἀδελφὸν) non haberet, aut, si unica filia erat, omnium bonorum paternorum, aut, si sorores habebat, eorum ex parte heres erat. Eiusmodi ἐπίκληρος si non ita a patre collocata aut desponsa erat, ut eius maritus bonorum defuncti patris heres institutus esset, a proximo cognato in matrimonium ducenda erat (cfr. I, 2, 75 sq.), ita ut filius hoc matrimonio natus, simul atque adolevisset, etiam vivo utroque parente bona avi materni caperet. Iam si eam propter divitias plures in matrimonium petebant, ἐπίδικος erat, i. e. caussa coram iudicibus agebatur, qui pronuntiarent, quis proximus cognatus (ἀγχιστεύς) esset, cui nubere deberet. Pauper ἐπίκληρος dicebatur ϑῆσσα, eamque proximus cognatus aut ducere aut dotare debebat (cfr. II, 3, 66; III, 2, 63 sqq.), ita quidem ut, qui ex Solonis institutis πεντακοσιομέδιμνος esset, quingentas drachmas dotis daret, qui ἱππεὺς, trecentas, qui ζευγίτης, centum quinquaginta. Erat autem archontis eponymi curare, ut hoc fieret, et cuivis licebat eiusmodi rem ad eum deferre (Demosth. adv. Macart. p. 1067 § 54). Sed quemadmodum divitem plures facile petebant (cfr. III, 2, 46 sqq.), ita pauperem non minus facile quivis aspernabatur, alium quendam, non se, proximum cognatum esse contendens (cfr. III, 2, 10 sq.). Quod ubi fiebat, iudicum erat re cognita statuere, quinam proximus eius cognatus habendus esset, qui eam aut uxorem duceret aut cum dote alii collocaret. Ita et haec quodammodo ἐπίδικος fiebat. — Ἐπιδικάζεσϑαί τινος de eo dicitur, qui, ut aliquid sibi adiudicetur, a iudicibus petit; itaque in caussis orbarum ὁ ἐπιδικαζόμενος is est, qui ἐπίκληρον sive divitem sive pauperem coram iudicibus in matrimonium petit. Sed si Graeca fabula, quam in Phormione Terentius imitatus est, Ἐπιδικαζόμενος inscripta fuit, hoc ita intelligendum esse videtur, ut ὁ ἐπιδικαζόμενος etiam is dictus sit, qui in iudicio contenderet, pauperem ἐπίκληρον sive ϑῆσσαν ab aliquo ut proximo eius cognato ducendam esse; iam quum in hac fabula is esset Phormio (vid. I, 2, 75 sqq.), patet Terentium, quum Graecum vocabulum breviter Latine vertere non posset, ideō fabulam suam Phormionem nominasse. — Mirum est autem, quod inter Donati notas legitur, Terentium hic errasse; fabulam enim, quam transtulerit, ἐπιδικαζομένην dictam esse a puella, de qua iudicium esset, quum esset alia ἐπιδικαζόμενος eiusdem Apollodori. At neque Terentius in eiusmodi re errare potuit, neque ἐπιδικαζομένη Graece dicitur puella, de qua lis est.

Prolog. v. 31. *simili fortuna*] Respicit Hecyram, quae quum primum daretur, non peracta est, quum iterum, displicuit. Vid. Prolog. Hecyrae.

I, 1, 6. *ei munus hoc conraditur*] Respicere videtur ea dona, quae postridie nuptias sponsae a novo marito et ab amicis domesticisque

dari solebant (ἀνακαλυπτήρια, ὀπτήρια, ἐπαύλια, ἀπαύλια, θεώρητρα). — Itaque Antipho pridie eius diei, quo fabula agitur, uxorem duxisse putandus est.

I, 1, 9. *de demenso suo*] Graeci et Romani certam quandam frumenti mensuram servis suis ad victum dabant, quod iis in singulos menses vel ultimo vel primo mensis die admensi esse videntur. Apud Graecos χοῖνιξ (i. e. duo sextarii, fere quantum apud nostrates *en Pot*) frumenti ad cibum diurnum constituta fuisse videtur; apud Romanos servi quaternos aut quinos modios (i. e. 32 aut 40 choenices) in mensem accipiebant, quod *demensum* dicebatur. Quinque modii fere tantum frumenti efficiunt, quantum apud nos nautis in mensem datur.

I, 1, 13. *ubi era pepererit*] Festum ἀμφιδρόμια sive δρομιάμφιον ἦμαρ respicere videtur. Etenim quinto (aut, ut alicubi legitur, septimo) post partum die mulieres, quae parturienti adfuerant, manus lavabant et infantem circa focum currentes portabant, amicique et propinqui infanti munuscula mittebant, plerumque polypos et sepias. — Sunt etiam, qui dicant, iisdem amphidromiis nomen infanti impositum fuisse, quod alii septimo (hinc ἑβδομεύεσθαι), alii decimo post partum die (hinc τὴν δεκάτην θύειν vel ποιεῖν vel δεκάτην ἑστιᾶσαι) factum esse tradunt.

I, 1, 15. *ubi initiabunt*] Quaenam hic dicat initia, obscurum est. Donatus ex Varrone adfert, pueros, ubi primum a lacte et a cunis transissent, initiatos fuisse Eduliae (s. Edusae) et Poticae (s. Potinae) et Cubae, divis edendi et potandi et cubandi; ait praeterea Terentium Apollodorum sequi, apud quem legatur, in insula Samothracum a certo tempore pueros initiari more Atheniensium, quod ut in palliata magis probandum esse. — Fieri potest, ut respiciantur Ἀπατούρια, quod festum mense Pyanepsione (fere nostro Octobri) per tres dies in honorem Bacchi agebatur; horum primus (δόρπεια s. δορπία) convivio celebrabatur, secundo, qui dicebatur ἀνάρρυσις, Iovi Phratrio et Minervae sacra faciebant, tertio, qui vocabatur κουρεῶτις, patres infantes superiore anno natos, postquam eos Athenienses a se Atheniensibus iusto matrimonio creatos esse iurassent, aut etiam maiores natu liberos et adoptivos inter φράτορας et γεννήτας recipiendos curabant, oblata victima, quae dicebatur μεῖον vel κούρειον s. κούριον. Erant autem Athenis duodecim φρατρίαι, quibus privata quaedam sacra erant; harum singulae triginta gentes (γένη) continebant. Qui eiusdem φρατρίας erant, dicebantur φράτορες, qui eiusdem gentis, γεννῆται.

I, 2, 28. *Advorsum stimulum calces*] Graecum proverbium est πρὸς κέντρα λακτίζειν (Pindar. Pyth. II, 173; Aeschyl. Agam. 1624; Euripid. Bacch. 795, alibi; cfr. πρὸς κέντρα κῶλον ἐκτείνειν Aesch. Prometh. 323), ductum a bobus aliisque iumentis, quae stimulo sive ligno praeacuto a tergo fodientes regere agitatores solebant; calcibus enim reiectis se ipsa laedebant. Cfr. Plaut. Trucul. IV, 2, 55: *Si stimulos pugnis caedis, manibus plus dolet.* — Quum autem in proverbiis ipsum verbum saepius omittatur, hunc locum recte explicare videntur, qui intelligendum censent *iactare.*

I, 2, 29. *uti foro*] I. e. servire tempori. Proverbium est a mercatoribus ductum, qui quum ad forum rerum venalium venerunt, merces suas vendunt, non quanti voluerunt, sed quanti possunt.

I, 2, 39. *Tonstrina*] Tonsores veterum non modo capillos et barbam tondebant, verum etiam ungues resecabant. In eorum tabernas (tonstrinas, κουρεῖα) otiosi convenire solebant ibique sermones caedere.

I, 2, 47. *sita erat exadvorsum*] Vid. ad Andr. I, 1, 81.

I, 2, 75. *Lex est, ut orbae cet.*] Vid. ad Prolog. v. 25. — Mox v. 77 *dica* est Graec. δίκη.

I, 2, 90. *Ad precatorem*] Vid. ad Heautont. V, 2. 22.

I, 2, 100. *ad portitores*] Athenis omnium, quae importabantur et exportabantur, quinquagesima pars pretii (ἡ πεντηκοστή) ad portum exigebatur. Hoc portorium quotannis ab illis magistratibus, qui πωληταί dicebantur et decem erant numero, senatus (τῆς βουλῆς) auctoritate locabatur; qui conducebant (publicani), dicebantur τελῶναι, eorumque magister ἀρχώνης v. τελωνάρχης; qui exigebant (portitores), τελῶναι, πεντηκοστολόγοι, ἐλλιμενισταί, ἐκλογεῖς. Horum erat merces, quae importabantur vel exportabantur, scrutari et aestimare earumque pretia in codices referre. Ex hoc loco discimus, epistolas, ut videtur navibus advectas, ad eos delatas fuisse; alibi autem legitur, epistolas apud eos resignatas et inspectas fuisse.

I, 2, 102. *da hoc Dorcio*] Dorcium Getae conserva et uxor sive contubernalis esse videtur.

II, 3, 62. *Servom hominem caussam orare leges non sinunt cet.*] Vid. ad Andr. IV, 5, 32.

II, 3, 66. *quod lex iubet*] Vid. ad Prolog. v. 25.

II, 3, 80. *illuc*] Vid. III, 4, 20.

II, 3, 81. *deos salutatum*] Peregre advenientes deos salutare (i. e. venerari) iisque gratias agere solebant.

III, 1, 11. *in nervom erumpat*] Nervus fuisse dicitur ferreum vinculum, quo pedes impedirentur, interdum etiam cervices vincirentur. Eius loco apud Athenienses in usu erat ποδοκάκκη (fortasse quas Cicero dicit *ligneas soleas*) aut ξύλον, quo et pedes et cervices induebantur. In vincula autem coniiciebantur (ἐν τῷ ξύλῳ ἐδέθησαν) quum alii nocentes tum debitores publici (οἱ τῷ δημοσίῳ ὀφείλοντες); etenim qui aut, quum vectigalia publica conduxissent (cfr. ad I, 2, 100), pecuniam ad diem non solverant, aut aliis nominibus aliquid aerariis publicis debebant, aut in iudicio publico pecunia mulctati erant, hi omnes in vinculis tenebantur, donec, quod deberent, solvissent. — Videtur Geta timere, ne Phormio ut συκοφάντης in ius rapiatur (cfr. h. l. v. 15 sqq. et V, 7, 43 sqq.); erat enim actio συκοφαντίας Athenis constituta, si cui quis, ut pecuniam ab eo extorqueret aut in universum lucri gratia, litem minatus esset eumve re vera sine iusta caussa in ius vocasset. Huic

crimini quum nulla poena legibus constituta esset, iudicum erat caussa cognita decernere, quid reus pati aut solvere deberet; ita aliquem in eiusmodi caussa decem drachmarum milibus mulctatum esse legimus (Lysias adv. Agorat. § 65). Iam quum sciat Geta, non esse Phormioni, unde mulctam solvat, fore praevidet, ut in vincula coniiciatur. Cfr. IV, 4, 15.

III, 1, 20. *ducent damnatum domum*] Hoc non ex Atheniensium legibus explicandum esse videtur, quibus nemo civis, quod sciam, post Solonem certe, alii addici poterat, sed ex iure Romano. Erat enim in lege duodecim tabularum, ut iis, qui debiti iudicati essent, triginta dies darentur conquirendae pecuniae caussa, quam dissolverent; si ad diem non solvissent, ad praetorem vocabantur et ab eo, quibus erant iudicati, addicebantur, nervo quoque aut compedibus vinciebantur; nisi suo viverent, ii, qui eos vinctos habebant, libras farris in dies dare debebant. Quum sexaginta dies nexi fuissent neque debitum solvissent neque alium, ut pro se pecuniam dependeret, movissent, creditori eos aut interficere aut trans Tiberim vendere licebat (Gell. Noct. Att. XX. 1.). Hoc autem et more publico repudiatum est et lege Poetilia Papiria (a. u. 428=326 a. Chr.) cautum, ne quis aeris alieni caussa necteretur, utique bona tantummodo obnoxia essent. Nihilo tamen minus debitores, qui solvendo non erant, etiam postea creditoribus ita addicti fuisse videntur, ut pro pecunia, quam deberent, operas serviles dare cogerentur, dum solverent.

III, 2, 21. *Videas te atque illum, ut narras*] In loco vexatissimo probo eam interpretationem, quam Donatus primam proposuit: *parem te illi existimo atque illum tibi.* Respice te atque illum; nam, ut ex verbis tuis suspicor, tu illum optimum iudicas, quia tui simillimus fuit. Phormio hoc cum ironia dictum esse intelligens irasci se simulat.

III, 2, 56. *magistratus adi*] Omnes Atheniensium magistratus in suo quique genere iurisdictionem (ἡγεμονίαν δικαστηρίου) habebant. Iam si quis alii litem intendere volebat, adversario ante denuntiare debebat, ut certo die ad competentem magistratum adesset (qua in re testes, κλητῆρες s. κλήτορες, adhibebantur), quamquam eum in quibusdam caussis cogere poterat, ut statim secum in ius ambularet (cfr. V, 7, 43 sqq.). Quum ad magistratum ventum erat, libellus accusationis s. inscriptionis ei tradebatur, quo facto eius erat examinare, utrum accipi caussa posset an reiicienda esset; si acciperet, litigantibus diem constituit, quo ad coniectionem caussae (τὴν ἀνάκρισιν) adessent. Tum illi uterque argumenta sua iureiurando firmata proponebat, leges, quarum in caussa agenda usus futurus erat, omnis generis tabulas, testimonia, quaestiones (s. indicia servis per quaestionem expressa), alia scripta tradebat, quae in urnas aeneas aut fictiles (τους ἐχίνους) coniiciebantur. Iam si caussa in iudicium deducenda erat, hae urnae signatae apud magistratum servabantur usque ad eum diem, quo caussa apud iudices agenda erat. Iudices autem (οἱ ἡλιασταί) quotannis ex omnibus civibus, qui triginta annos nati erant, sorte legebantur; eorum sex milia erant, ex quibus, quoties caussa iudicanda erat, thesmothetae (qui sex erant) legitimum numerum (plerumque

quingentos, interdum plures, raro pauciores) sortiebantur. Erat autem eius magistratus, ad quem caussa pertinebat, curare, ut thesmothetae iudices sortirentur, diemque caussae agendae constituere; tum vero caussam in iudicium deducere (εἰσάγειν), iudicio praeesse, litigantibus aquam infundere, orationibus ab utraque parte habitis iudices in suffragia mittere (ψῆφον διδόναι) eaque numerare et, quod maior pars iudicum iudicasset, pronuntiare et describere. — In caussis orbarum (vid. ad Prolog. v. 25) archon eponymus competens magistratus erat.

III, 2, 57. *Iudicium de eadem caussa iterum ut reddant tibi*] Et Athenis et Romae ius erat, ut res diiudicata in iudicium deduci iterum non posset, adeo ut, qui de eadem re iterum lege agere vellet, submoveretur exceptione rei iudicatae. Hinc *actum agere* (v. 72) in proverbium venit de eo, qui frustra operam sumit. — Si quis autem, quum absens in contumaciam damnatus esset, iureiurando firmaret, se non sua culpa abfuisse, ei iudicium iterum dari poterat (ἡ δίκη ἀνάδικος ἐγένετο); idem in quibusdam caussis fieri poterat, si quis iudices falsis testibus deceptos fuisse probasset.

III, 2, 63. *minas quinque accipe*] Vid. ad Prolog. v. 25.

III, 2, 75. *tua praeterierat iam ad ducendum aetas*] Certam legibus constitutam fuisse aetatem, qua quis praeterlapsa orbam ducere cogi non posset, non crediderim, quamquam senes decrepitos, quum Solonis legi (Plutarch. Solon. 20) satisfacere vix possent, orbas puellas potius iunioribus concessisse quam ipsos duxisse verisimile est.

III, 5, 17. *Neque Antipho alia cet.*] Si locus sanus est, eorum interpretatio probanda esse videtur, qui *neque alia* iungunt, ut Phaedria hoc sibi malum tum obiectum esse queratur, quum Antipho *non alia* (i. e. eadem) sollicitudine occupatus sibi auxilium ferre nequeat. Bentleius autem, qui post *neque* minimam distinctionem ponit, Phaedriam Antiphonis felicitati invidentem (cfr. II, 1, 10 sqq.) indignari putat, non tum sibi hoc malum obiectum esse, quum Antipho alia sollicitudine occupatus esset (nunc autem se in sollicitudine esse, quum Antipho beatissimus sit), vel ex aemulatione et invidia inter pares et cognatos, vel quod in miseria socii se invicem magis curent et adiuvent.

IV, 3, 39. *Talentum magnum*] Talentum magnum est talentum Atticum, quod sexaginta minis, sex milibus drachmarum constabat (valebat fere mile *Species*, quas dicimus, nostri argenti). Erant autem apud Graecos etiam alia talenta, Attico partim maiora partim minora.

IV, 3, 42. *suscepisse*] Vid. ad Andr. I, 3, 14.

IV, 3, 58. *Aediculae ob decem alias*] Pretia aedificiorum apud Athenienses a tribus minis ad duo talenta indicata invenimus.

IV, 4, 15. *In nervom potius ibit*] Cfr. ad III, 1, 11. Demipho Phormionem in ius vocare poterat, ut acceptas triginta minas restitueret (fortasse δίκη ἀργυρίου aut βλάβης); sed quomodo in

nodi caussa vincula Phormioni timenda fuerint, non facile est dicere, nisi forte Terentius hoc non ex Attico, sed ex Romano iure scripserit (cfr. ad III, 1, 20).

IV, 4, 21. *sacrificandi*] Vid. ad Andr. II, 2, 25.

IV, 4, 25. *ater alienus canis cet.*] Huiusmodi monstra et prodigia superstitio apud omnes gentes permulta finxit; pleraque eorum, quae hic enumerantur, etiam apud alios scriptores commemorata inveniuntur. quaedam, nisi fallor, etiam apud nos pro portentis habentur. — Donatus observatum esse scribit, in qua domo gallina cecinerit, superiorem marito esse uxorem, et religionem quibusdam esse aggredi negotium aliquod diebus decrescentibus.

V, 1, 3. *Ita fugias, ne praeter casam*] Hoc proverbium ab aliis aliter explicatur; mihi placet ea interpretatio, quae inter tres a Donato propositas prima est: *ne praetereas casam tuam, quae sit tibi tutissimum receptaculum.* Verba illa proprie ei dicuntur, qui malum aut hostem fugiens nimio fugae studio abreptus etiam casam suam, quam petit, praeterit. Est igitur sensus *ne quid nimis* (Andr. I, 1, 34), vel quod Horatius (Sat. I, 2, 24) his verbis extulit: *dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.*

V, 1, 15. *vorsura solvis*] Versura solvit, qui, quum neque sortem neque usuras ad diem solvere possit, usuris ad sortem adiectis novum aes alienum priore maius contrahit; sic praesens malum in diem quidem abit, quum solvendi tempus differatur, sed   dem re crescit. — Contra *versuram facit*, qui pecuniam mutuam s   .t.

V, 4, 2. *emissast manu*] "Manumitti servus dicebatur, quum dominus eius aut caput ejusdem servi aut aliud membrum tenens dicebat: *Hunc hominem liberum esse volo*, et emittebat eum e manu" (Paul. Diac. Excerpt. Festi lib. XI pag. 104 ed. Lindem.). Apud Romanos hoc plerumque coram magistratu (consule, praetore, pro consule) fiebat, adhibito lictore, qui quum servum manumittendum virga (festuca, vindicta) tetigisset, eum in orbem circumagebat et alapa inflicta liberum dimittebat, ut abiret, quo vellet. — Apud Athenienses autem neque tot ambagibus opus erat, neque magistratus manumissioni interfuisse videtur. Multos servos per testamenta manumissos fuisse legimus, unum in iudicio (Isaei Fragm. Orat. pro Eumathe), vetitumque fuisse scimus servum manumissum in theatro per praeconem pronuntiari (Aeschin. adv. Ctesiph. § 41. 44). Ceterum servi a privatis hominibus manumissi (*ἀπελεύθεροι*) non cives fiebant, sed inquilini (*μέτοικοι*), dominumque priorem patronum (*προστάτην*) sumere cogebantur.

V, 4, 9. *Sunium*] Sunium promontorium et pagus Atticae, ubi erat forum rerum venalium.

V, 4, 10. *dudum*] Vid. IV, 3, 60.

V, 4, 12. *ostium concrepuit*] Vid. ad Andr. IV, 1, 59.

V, 5, 1. *fors fortuna*] Fortem Fortunam, quae dea Romae a plebe potissimum et servis colebatur, Cicero (Leg. II, 11, 28) incertos

casus significare dicit, alii bonam Fortunam esse interpretantur. Duo huius deae templa trans Tiberim erant, alterum a Servio Tullio dedicatum, alterum a Sp. Carvilio consule (a. u. 461=293 a. Chr.).

V, 5, 19. *argentum tibi dedimus aput forum*] In foro mensas et tabernas suas argentarii habebant; vid. ad V, 7, 29.

V, 7, 29. *Argentum rursum iube rescribi*] Argentarii sive mensarii (οἱ τραπεζίται) apud veteres non modo diversi generis numos permutabant (pro qua permutatione collybus, κόλλυβος, iis solvebatur), sed etiam, idque praecipue, suis et aliorum pecuniis negotiabantur. Apud eos enim, si qui pecuniam suam otiosam esse nollent, eam sub usuris deponebant, eamque ipsi graviore faenore, quam quo mutuati erant, collocabant. Tabulae eorum (s. mensae rationes) publicam fidem atque auctoritatem habebant, ut in iudicium prolatae ad debitum probandum sufficerent; propterea in omnibus rebus emendis, vendendis contrahendisque negotiis tabellionum munere fungebantur auctionibusque praeerant; per eos credebantur pecuniae eorumque scriptura fiebant litterarum obligationes (cfr. V, 5, 19). — Iam vero duplex erat solvendi modus, aut *de domo* s. *ex arca* aut *a mensa* s. *ex mensae scriptura*. Qui a mensa solvebat, aut pecuniam ab argentario faenore sumebat aut, si pecuniam apud eum depositam habebat, inde quantum necesse erat creditori solvi iubebat. Argentarius autem in tabulas suas referebat, quid a quo quo tempore quo nomine accepisset, et quid cui quo tempore quo nomine dedisset. Itaque *argentum rescribit*, qui pecuniam per argentarium reddit, *discribit*, qui eam inter plures dividit, ut suam quisque partem accipiat.

V, 7, 90. *una iniuria*] i. e. actio iniuriarum, δίκη αἰκίας.

V, 8, 37. *Exsequias Chremeti cet.*] Eiusmodi formula apud Romanos praeco usus esse videtur, quum in funeribus, quae *indictiva* dicebantur, homines ad exsequias cohonestandas evocaret.



